

ІНФОРМАЦІЙНА ДЕМОКРАТІЯ: ПОГЛЯДИ ТА ОСНОВНІ ПАРАДИГМИ

***Анотація.** У статті висвітлюються теоретичні підходи до інформаційної демократії як нового типу політичного режиму, що реалізується через демократичні цінності, інформаційну прозорість влади та політичної системи, впровадження електронного урядування та функціонування громадянського суспільства.*

***Ключові слова.** Постіндустріальні теорії, цифровий розрив, інформаційна демократія, хвилі демократизації, громадянське суспільство, інноваційна індустрія, інтерактивна комунікація.*

***Abstract.** There are analyzed the theoretical approaches to information democracy as a new type of political regime implemented by democratic values, transparency of government information and political system, the introduction of e-governance and functioning of civil society.*

***Key words:** post-industrial theories, digital divide, information democracy, civil society, innovation industry, interactive communication*

***Аннотация.** В статье освещаются теоретические подходы к информационной демократии как нового типа политического режима, реализуется через демократические ценности, информационную прозрачность власти и политической системы, внедрение электронного управления и функционирования гражданского общества.*

---

*здобувач кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
Науковий керівник: д. політ. н., проф. Рижков М. М. .

Ключевые слова. Постиндустриальные теории, цифровой разрыв, информационная демократия, волны демократизации, гражданское общество, инновационная индустрия, интерактивная коммуникация.

Постановка проблеми. Зростання ролі інформаційного чинника стало підґрунтям нової загальної теорії суспільного розвитку, яка виходить з того, що у сучасному світі найбільш привабливою в плані ідеалів, цінностей та реальних можливостей є модель інформаційної демократії, яка в інформаційному суспільстві потребує певного вдосконалення, а також вирішення тих питань, на які не змогли дати відповіді попередні моделі демократичного розвитку.

Мета статті. Аналіз проблем та перспектив інформаційної демократії у сучасному науковому дискурсі, визначення понятійно-категоріального апарату та механізмів інформаційної демократії.

Останні дослідження та публікації з проблематики. Важливість і актуальність проблематики інформаційної демократії обумовили появу численних досліджень зарубіжних і вітчизняних науковців, Зокрема значний внесок у розробку проблематики інформаційної демократії належить таким зарубіжним вченим, як В.Валлерстайн, Е.Тоффлер, С.Хантінгтон, М.Рокар, С.Кліфт, Б.Мартін, Г.Алмонд, Д.Гелд, Б.Смит тощо; теоретичні аспекти інформаційної демократії також розглядаються у наукових працях російських дослідників В.Іноземцева, Л.Гріняєва, А.Мельвіля, Л.Волкова, А.Салміна, Н.Федосєєвої, А.Чернова та ін., вітчизняні публікації В.Бебика, М.Рижкова, Є.Тихомирової, В.Бортнікова, С.Даниленка, Дубаса, В.Іванова, А.Митко, О.Картунова, Н.Ротар, В.Ковалевського, А.Баровської, Т.Бельської та інших щодо особливостей інформаційної демократії у сучасному світі представлено в українському науковому дискурсі.

Основні результати дослідження. Нова демократія тлумачиться дослідниками як «інформаційна» і виступає як багатовимірна, багатоаспектна теоретична конструкція з її сучасними, та глобальними процесами, які відбуваються через універсальні програми «електронного урядування»,

«електронне голосування», «електронної держави» тощо [1]. У найбільш загальному плані, інформаційна демократія представляє ідеальну гіпотетичну модель політичної складової майбутньої цифрової епохи і заснована на цінностях інформації в поєднанні з «соціалізованими» технологіями автоматизації і комунікації. Саме вони визначають вільний доступ кожного громадянина до будь-якої суспільно-політичної інформації, дійсне право та реальну можливість розпоряджатися всіма благами як глобального, так і локального суспільства та брати активну участь в важливих політичних рішеннях. Термін «інформаційна демократія» запропонував французький політик і політолог М. Рокар, який вважає, що серцевиною демократії є реальність взаємозв'язків між виборними особами, засобами масової інформації та виборцями [8]. Спричинена технологічним прогресом «інформаційна демократія» у більшості досліджень характеризується як інформаційна складова політичної діяльності держави і суспільства, заснованого на демократичних ідеалах, цінностях та нормах найбільш прогресивних соціальних досягнень людства. І хоч інформаційна демократія, вважає один з дослідників інформаційного суспільства В.Ковалевський, поки що не має рис домінуючої парадигми політики, проте у сучасному світі вона виступає реальною альтернативою розвитку цивілізації. Багатоаспектність парадигми інформаційної демократії, зазначає науковець, виявляється на трьох рівнях: макрополітичному, медіаційному та мікрополітичному [1]. Американський учений-транзитолог С. Хантінгтон увів поняття «хвилі демократизації» – група переходів від недемократичних до демократичних режимів, яка відбувається в заданий періоді значно переважає чисельністю групу переходів у протилежному напрямку. До цієї хвилі належить також лібералізація або часткова демократизація в тих політичних системах, які не стають повністю демократичними. С. Хантінгтон прийшов до висновку, що в сучасному світі були три хвилі демократизації. Кожна з них, впливала на порівняно невелику кількість країн, і під час кожної відбувалися переходи і в недемократичному напрямку. За кожною з перших двох хвиль демократизації наставав відкат, під

час якого деякі країни, які здійснили колись перехід до демократії, переходили до недемократичного правління[8].

Становлення інформаційної демократії як нової категорії політичної науки і стало можливим завдяки появі, формалізації та вдосконаленню постіндустріальної (мондіалістської) теорії розвитку, що отримала назву «інформаційного суспільства», а також через те, що сучасний технологічний розвиток дозволив вдосконалювати політичну систему, процеси прийняття політичних рішень, роблячи сучасні демократичні режими більш «прозорими» та доступними для суспільства, відкриваючи, в свою чергу, нові форми участі громадян у політиці. Як свідчать трансформаційні процеси у перехідних державах, розвиток високих технологій і глобальної мережі Інтернет значною мірою впливають на політичну сферу життєдіяльності суспільства. Теорія і практика їхнього застосування в реалізації громадянських цінностей, реформуванні та трансформації політичних інститутів, що представляють державу, соціальні спільноти та окремих індивідів, виявляє позитивний характер пристосування цих технологій до політичного життя, причому це проявляється як на глобальному, так і на національних рівнях. З'явилася навіть спеціальна термінологія, за допомогою якої описувалися нові можливості прямої демократії (демократії участі) – «телекомунікаційний простір», «віртуальне співтовариство», «кібернетичний поліс», «комунікаційна демократія» (networked democracy) [1,2].

Наступним етапом стала формалізація нової теорії, що виходила з розуміння сучасного способу розвитку як впливу знання на саме знання, що стає головним джерелом суспільної продуктивності. У політологічних дослідженнях цю теорію, а згодом і парадигму нової епохи назвали інформаційною, зробивши акцент на її специфічності, відмінності від попередніх епох, що полягає у зміні джерел суспільних відносин, у розвитку технології генерування знань, обробки інформації та у символічній комунікації. Більш того, ця парадигмальна система набула чітких ідеологізованих рис, створюючи умови для трансформації суспільної свідомості щодо нового

мислення, нових соціальних (мережєвих) організацій, нового змісту і типу суспільних відносин [3,4,5].

Цю модель постановки суспільно-політичних проблем та їх рішень, власне парадигму інформаційної демократії, що формується, і сам розвиток новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, які створюють підґрунтя для специфічного дискурсу суспільства, зокрема, політики, характеризують як дискурсивну теорію демократії нового типу, що заснована на дослідженні інформаційних імперативів у політичному просторі. Такий дискурс, на думку фахівця з проблем інформаційної політики як складової розвитку транзитивної держави В.Ковалевського, передбачає певну діалоговість, інтерактивну зануреність у політичну реальність, трансценденцію віртуальності та ґрунтується на функціонуванні інформаційних потоків, масивів знань в умовах зростання їхніх обсягів та становлення систем глобальної комунікації.

Зазначимо, що в інформаціональному дискурсі підкреслюється його принципова відмінність від попередніх досліджень, що її створюють новітні інформаційно-комунікаційні технології. Інформаційний обмін, який є основою даного дискурсу, в сучасних умовах набуває універсального характеру як такий, що характеризує феноменологічний зміст людського буття. Інформаціональний дискурс, вважають дослідники, відкриває широкі можливості для розуміння та інтерпретації сучасних суспільно-політичних процесів, але, внаслідок недостатньої фундаментальної розробленості нових категорій і методології, він ще не набув загальнонаукового значення, тим більше в сфері політичних відносин та реалізації влади, оскільки становлення моделі інформаційної демократії пов'язане, перш за все, з ментальними аспектами людського буття, яке актуалізується на рівні зрушень свідомості та формуванні особистісної та масової культури [3,4,5].

Урахування розвитку теорії та практики інформаційної демократії, яка за типом народовладдя та сутністю процесу прийняття рішень носить характер демократії участі та демократії обговорення, відкриває нові можливості реалізації політики у будь-якій державі та на міжнародному рівні її

функціонування. Інформаційна демократія зумовлює трансформацію взаємодії між державою і громадянським суспільством, між урядом та органами управління, і саме новітні інформаційно-комунікаційні технології відкривають нові перспективи національної і локальної державної політики, яка взаємодіє з громадянами через мережу Інтернет, електронну пошту і суспільні кіоски інформації, що підтверджується також певними західними експериментами з електронним голосуванням, електронними посібниками виборця, журі громадянина тощо. Говорячи про інформаційну демократію, підкреслює В.Ковалевський, необхідно зазначити проблему співвіднесеності та різниці між нею та іншими типами демократій, адже «інформаційна демократія» – це синтетична теорія, яка увібрала у себе все найкраще з політичних досягнень людства, за що її вважають надто ідеалізованою [1,2].

З огляду на вищезазначене, можна визначити «інформаційну демократію» як елітарний тип народовладдя, що має інтегральний характер високого рівня та спирається на інтелектуальний ресурс власних суб'єктів і об'єктів політики, передбачає ефективну організацію міжсуб'єктної комунікації на всіх рівнях реалізації влади, а також може характеризуватися як харизматичний тип правління на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Зрозуміло, що представлена схема має характер ідеалістичної конструкції, тобто ставить певні орієнтири і означає парадигмальну модель постановки і вирішення питань, пов'язаних зі становленням інформаційного суспільства. Через призму такої моделі реально можлива побудова політики переходу до інформаційного суспільства в державах, які об'єктивно опинилися в умовах політико-економічної та соціально-суспільної трансформації. Стратегії щодо цього, національні плани дій і тактичні імплементації в кожній державі повинні будуватися, враховуючи національну специфіку, реальні можливості, наявні засоби та інші інфраструктурні характеристики того чи іншого конкретного суспільства .

Зазначені процеси властиві також для українського суспільства, в якому вдосконалення діяльності органів публічної влади, розв'язання проблем

прозорості їх діяльності та доступності до інформаційних ресурсів, розвиток науково-технологічної сфери є нагальними проблемами. Це потребує, серед іншого, системної трансформації інформаційної діяльності, насамперед, органів державної влади на основі обґрунтованих теоретико-методологічних підходів щодо використання інформації та знання з метою суспільного розвитку[5].

В транзитивних державах, зокрема, в Україні, проблема становлення інформаційної демократії підсилюється ще й трансформацією політичної системи, пов'язаною з відходом від засад соціалістичного суспільства. Звідси визначається головна складність у становленні нової парадигми – відсутність її розуміння і сприйняття у широких верствах суспільства, оскільки нові явища і процеси інтерпретуються в межах старої парадигми. Вирішення проблеми, пов'язаної зі становленням нової суспільної парадигми зумовить і впровадження нової парадигми державної інформаційної політики як складової політичної культури влади і суспільства під впливом інформаційної інтеграції .

Теорія демократизації у сучасній зарубіжній науці пов'язується з теоріями інформаційної демократії, яка на Заході вже певним чином диференціюється: виділяються окремі її компоненти та елементи. Так, загальноприйнятим став термін «е-демократія», тобто електронна чи цифрова демократія, що і є основою більш широкої демократії інформаційної, що сприяє ототожненню термінів та виокремленню всередині цієї теорії таких питань, як електронний уряд, електронне управління тощо [4].

Широке визначення електронної демократії дав канадський дослідник С.Кліфт, який вважає, що «е-демократія» є використанням ІКТ демократичними акторами (державними інституціями, парламентарями, медіа, політичними організаціями, громадянами/виборцями) у межах політичного й управлінського процесів локальних суспільств, держави в цілому і на світовій арені. Багато в чому, е-демократія припускає, що участь громадян стала ширшою та більш активною завдяки Інтернет, мобільному зв'язку та іншим технологіям представницької демократії, а також через більш прямі форми участі в розв'язанні суспільних проблем. У цьому аспекті, наголошує

дослідник, важливими є тактичні і технологічні аспекти теорії інформаційної демократії, а також засоби політичної комунікації, які набувають інструментального характеру як засоби реалізації людських потенціалів та їхніх спільнот. Саме це і є достатньою репрезентативністю нової політичної теорії суспільного розвитку за С.Кліфтом, відповіддю на проблеми виходу із довготривалої системної кризи, в якій опинився світ і яка дедалі більше посилює цифровий розрив між різними акторами світового політичного процесу. Перехідні держави мають врахувати особливості політичних трансформацій, коли інформаційна демократія може стати залежною від інших політичних систем і культур, що може спричинити поступову асиміляцію політико-культурної парадигми під впливом глобалізації [5,6].

Інформаційну демократію більшість зарубіжних дослідників тлумачать і як теорію інформаційного суспільства, визначаючи загальні та окремішні характеристики цього політичного явища. Так, Б.Мартін у своїй науковій праці «Інформаційне суспільство: від мрії до реальності» наголошує, що декларації й програмні документи про побудову «інформаційного суспільства», відзначаються технократичним ухилом, в основному спрямовані на розвиток он-лайнного бізнесу, і недостатньо звертають увагу на соціальні реалії, тому, при всій їхній привабливості, навряд чи можуть бути здійсненими через соціальне розшарування. До перспектив інформаційного суспільства дослідник відносить лібералізацію телекомунікацій, розвиток високих технологій, зв'язок теорії і практики інформаційного суспільства з широким соціальним контекстом, включаючи проблеми соціальної єдності і так званого «цифрового розриву». Хоча наявність таких соціальних проблем широко визнається урядами та міжнародними організаціями, більшість національних і міжнародних ініціатив, як і раніше, виходять із техніко-економічних, а не соціальних обґрунтувань. Техніко-економічний вимір інформаційного суспільства, на думку Б.Мартіна, дає підстави для здійснення соціальних і політичних програм. Ця тенденція пов'язана з метою участі в інформаційній економіці, яка використовує знання та технології як основні рушії економічного

зростання. Разом із процесом поширення інновацій і нових технологій, відбуваються зміни в таких сферах, як конкуренція, регулятивна політика, ринки праці й капіталу, стиль управління [6,7].

Висновки. Нові тенденції розвитку інформаційної демократії зумовлюють практичні дії та програми країн світу спрямовані на формування глобального інформаційного середовища, що передбачає впровадження об'єднаного електронного врядування, інноваційного розвитку глобальної інформаційної інфраструктури та інноваційної індустрії, створення законодавчої бази для нових комунікаційних послуг, забезпечення свободи вираження та плюралізму і незалежності засобів масової інформації та комунікації, розширення електронної комерції та безпеки Інтернет, збереження національної самобутності та культурної ідентичності націй.

Список використаних джерел:

1. Ковалевский В.О. Двойной транзит: переходные общества на пути к Информационной Демократии [Електронний ресурс] / В.О. Ковалевский // Режим доступу до стат.: http://kovalevsky.webs.com.ua/publ/transit_ru.htm

2. Ковалевський В.О. Інформаційна демократія як політична категорія [Електронний ресурс] / В.О. Ковалевский // Режим доступу до стат.: <http://kovalevsky.webs.com.ua/publ/idpk.htm>

3. Макаренко Є.А. Європейська інформаційна політика в добу інформаційного суспільства: перспективи для України / Є.А. Макаренко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип.59. Ч.1. – К., 2007. - С.152-161.

4. Ковалевский В.О. Парадигма інформаційної демократії [Електронний ресурс] / В.О. Ковалевский // Режим доступу до стат.: http://kovalevsky.webs.com.ua/par/par_t.htm.

5. Ковалевский В.О. Мировая политическая культура и Украина: состояние, диалектика и перспективы [Електронний ресурс] / В.О. Ковалевский // Режим доступу до стат.: http://kovalevsky.webs.com.ua/publ/mpk_u.htm

6. Europe and Global Information Society. Recommendations of the High-Level Group on the Information Society to the Corfu European Council (Bangemann Group) [Електронний ресурс] / European Commission, 1994. - Режим доступу до док.: <http://www.europa.eu.int/comm/>.

7. Маруховський О.О. Політичні аспекти зарубіжних концепцій інформаційного суспільства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «теорія та історія політичної науки» / О.О. Маруховський. - К., 2008. – 20 с.

8. Дацаківська О. Політична еліта в теоріях інформаційного суспільства: особливості діяльності та структури / О. Дацаківська // Вісник Львів. ун-ту. Філософсько-політологічні студії. – 2010. – Вип. 1. – С. 81–245